

Grove schets Toekomstvisie Ooststellingwerf 2040

Ooststellingwerf 2040: Jong van geest. Groen van karakter. Sterk van binnenuit.

Eerste versie, 8 juli 2025

Inleiding

Toekomstvisie 2040: een kompas dat richting geeft

De wereld om ons heen verandert snel. Ooststellingwerf staat voor grote opgaven: De bevolking vergrijst, jongeren trekken weg en onze dorpen veranderen sneller dan ooit. Tegelijkertijd groeit de druk op natuur, landschap en ruimte. De energietransitie, de druk op de woningmarkt en veranderingen in het buitengebied brengen grote uitdagingen met zich mee. Ook voor de agrarische sector verandert er veel.

Onze gemeenschap, ooit vanzelfsprekend hecht, verandert. Vrijwilligers zijn er steeds minder en met de toenemende vergrijzing wordt het nog moeilijker het verenigingsleven in de benen te houden. Ook groeit het wantrouwen richting de overheid – landelijk en lokaal – en voelen inwoners zich niet altijd gehoord. De verschillen tussen groepen mensen worden groter: tussen jong en oud, tussen kern en buitengebied, tussen toekomstdenken en behoud van het vertrouwde. Tegelijkertijd zijn onze sterke punten – zoals gemeenschapszin, het prachtige landschap en het hoge welzijn – waarden die we willen behouden en versterken.

Juist daarom maken we nú een Toekomstvisie. Om zelf keuzes te maken, voordat ze vóór ons worden gemaakt. Om zelf de regie te houden op wat belangrijk is voor onze dorpen, onze mensen en ons landschap.

Wachten is geen optie. Als we nu niet helder zeggen wat we willen, missen we kansen en lopen we achter de feiten aan.

De vergrijzing en ontgroening (tekort aan jongeren) slaan in Ooststellingwerf harder toe dan in andere gebieden. De verwachting is dat ons inwoneraantal gelijk blijft, waarvan het grootste deel 65+ is. Tegelijkertijd blijft het aandeel jongeren (onder 35) klein, vooral doordat er steeds minder kinderen worden geboren. Als gevolg daarvan daalt het gemiddeld aantal personen per huishouden, terwijl het totaal aantal huishoudens tot 2040 naar verwachting met meer dan 600 zal toenemen.

De dubbele vergrijzing gaan we merken op alle bovengenoemde terreinen. Onze huidige zorgaanpak is bijvoorbeeld over 10 jaar onbetaalbaar en niet uitvoerbaar door de toename van het aantal zorgvragende ouderen en het tekort aan mensen om het uit te voeren.

Scherpe koers

Met deze Toekomstvisie bepalen we samen onze koers: om vast te houden wat ons sterk maakt en voor de ontwikkeling van wat nodig is. Zodat Ooststellingwerf in 2040 nog steeds een gemeente is waar mensen willen blijven, willen terugkomen en mee willen doen – midden in een landschap dat we koesteren. En de gemeente als organisatie dichtbij is, luistert, keuzes durft te maken en iedereen meeneemt.

Richtinggevend kompas

De Toekomstvisie is een richtinggevend kompas voor iedereen die meewerkt aan de ontwikkeling van Ooststellingwerf. Zo zorgen we dat we op de lange termijn samen de juiste keuzes maken. Keuzes over wat we wél doen en wat we laten. Over waar we in investeren, en hoe we onze brede welvaart behouden voor toekomstige generaties. In de praktijk betekent dit dat we nieuwe beleidsvisies toetsen aan de Toekomstvisie. En voor bestaande visies betekent dit dat we die erop aanpassen als dat nodig is. Met het doel om de grote opgaven van deze tijd het hoofd te bieden en tegelijk de kracht van Ooststellingwerf te behouden.

Grove schets: stap op weg naar de Toekomstvisie 2040

Het maken van de Toekomstvisie doen we in stappen. Voor u ligt een eerste grove schets – de hoofdlijnen - van de Toekomstvisie. Het bevat voorstellen voor keuzes waar we graag over in gesprek gaan met inwoners (via plaatselijk belangen en bewonerscommissies), ondernemers, maatschappelijke organisaties en de gemeenteraad; zijn dit inderdaad de keuzes die we moeten en willen maken? De keuzes zijn dus nog niet definitief.

Met die feedback werken wij de keuzes uit tot de uiteindelijke Toekomstvisie. Die leggen we ter besluitvorming voor aan de gemeenteraad.

Hoe het vervolgproces er precies uit ziet, staat in de bijlage.

Hoe kwamen we tot deze grove schets?

Deze grove schets van de Toekomstvisie 2040 is het resultaat van een gefaseerd en zorgvuldig proces, waarin lokale betrokkenheid en externe expertise hand in hand zijn gegaan.

We hebben bestaande materialen benut, zoals de uitkomsten van de burgerpeiling, analyse van het gemeentelijk beleid, waar veelvuldig inwoners bij betrokken zijn geweest. Bureau Louter onderzocht voor ons de woonaantrekkelijkheid voor jongvolwassenen in Ooststellingwerf. Planbureau Fryslân voerde een trendverkenning uit om de belangrijkste uitdagingen voor Ooststellingwerf richting 2040 in kaart te brengen. Ook peilden we via enquêtes hoe onze jongeren en ondernemers naar de toekomst kijken en welke zorgen of kansen zij zien.

Op basis van deze feiten én van lokale ervaringskennis zijn gesprekken georganiseerd met een breed palet aan belanghebbenden: ondernemers, inwoners (tijdens de open dag), gemeenteraadsleden, het college van B&W en het directieteam. De verkregen inzichten en aanbevelingen zijn vertaald naar deze ‘groe schets’ van de Toekomstvisie 2040. Daarmee rust dit document op een gedegen fundament van objectieve data, lokale ervaringskennis en bestuurlijke ambitie.

Leeswijzer voor deze grove schets

Deze grove schets geeft de hoofdlijnen aan van de Toekomstvisie. Na reactie van de inwoners (plaatselijk belangen en bewonerscommissies), ondernemers en gemeenteraad werken we de hoofdlijnen uit naar de daadwerkelijke Toekomstvisie; ons kompas voor de komende decennia, dat we samen met de gemeenschap uitvoeren.

Hoe we dat doen, werken we samen uit, nadat de visie is vastgesteld.

We stellen in deze grove schets voor om zes strategische keuzes te maken die richting geven aan de toekomst. Bij elke keuze laten we zien wat er zou kunnen veranderen in de praktijk. Deze voorbeelden geven een indruk van de mogelijke gevolgen van een keuze. Ze zijn niet definitief, maar helpen om samen na te denken over wat nodig is. De uiteindelijke maatregelen spreken we later met alle betrokken partijen af, zodra de Toekomstvisie is vastgesteld.

Hoofdstuk 1: Vooruitblik 2040

Onze leefwereld verandert in sneltreinvaart. Ook in Ooststellingwerf. Analyses van trends en ontwikkelingen laten zien dat we in de nabije toekomst voor grote uitdagingen staan. De Toekomstvisie gaat erover hoe we met deze uitdagingen gezond en gelukkig kunnen blijven leven in Ooststellingwerf. Dat kan alleen als we keuzes maken.

In dit hoofdstuk illustreren we dat met twee verhalen van fictieve inwoners in 2040.

Het eerste verhaal toont hoe het leven er dan uit kan zien als we die keuzes niet maken, maar de trends zich wel doorzetten. Het tweede verhaal laat zien hoe het leven er in 2040 uit kan zien als we nú richting kiezen voor de toekomst.

1.1 Het leven van inwonster ‘Anna’ in 2040

Hoe het leven eruit kan zien als we geen keuzes maken, maar de trends zich wel doorzetten.

Anna (58) staat al vroeg op. Ze moet werken — deeltijd in de wijkverzorging. Niet omdat ze het wil, maar omdat het moet. De kosten zijn gestegen, haar pensioenopbouw was versnipperd. Bovendien zijn er nauwelijks handen in de zorg. Jonge collega’s komen af en toe, maar gaan vaker. De werkdruk is hoog. Haar eigen lijf protesteert steeds vaker. Maar ze moet door. Want er is niemand die het kan overnemen.

Anna woont in Donkerbroek, in het huis waar ze is opgegroeid. Haar kinderen zijn de deur uit. Zij kozen hun weg — naar Groningen, Zwolle, verder.

Ze fietst door het dorp. Het landschap is nog steeds prachtig: brede akkers, oude bomen. Maar de stilte voelt niet als rust. Meer als leegte. Ze mist het geroezemoes van schoolkinderen, van de dorpswinkel die jaren geleden al sloot. Anna voelt de achteruitgang. Er zijn minder vrijwilligers. Het dorpshuis draait op drie mensen met een overbelaste agenda. De jongere generatie komt nauwelijks opdagen. Niet uit onwil — ze zijn er gewoon bijna niet meer.

Na haar werk drinkt Anna koffie met buurvrouw Karin, 68. Karin zorgt al jaren voor haar man met Parkinson. *“Als ik zelf iets krijg,”* zegt ze, *“dan weet ik niet hoe het moet. Er is niemand meer om op terug te vallen.”* Anna knikt. De zorgvraag stijgt, de beschikbaarheid daalt. En mantelzorg? Daar spreekt iedereen mooie woorden over. Maar uiteindelijk sta je er alleen voor.

’s Avonds is er een bewonersbijeenkomst in het gemeentehuis van Oosterwolde. Ze gaat erheen — Anna is altijd betrokken gebleven. De presentatie gaat over de toekomst van het gebied: woningbouw, klimaatadaptatie, wateropvang. Maar er is strijd om ruimte. De boeren, de natuurbeschermers, de woningbouwcorporaties — allemaal trekken ze aan hetzelfde lapje grond. *“We willen jongeren aantrekken,”* zegt een beleidsadviseur. *“Dan moeten er betaalbare woningen zijn én werk.”*

Anna zucht zacht. *“Als jullie twintig jaar geleden al keuzes hadden gemaakt, waren mijn kinderen misschien gebleven,”* denkt ze. Ze zegt het niet hardop.

Ze fietst terug naar huis. Ze kent bijna iedereen in het dorp - of kende, vroeger. Nu zijn er meer onbekende gezichten, stille huizen en ouderen die minder vaak buiten komen. De huisarts is er alleen nog op maandagen. De buurtbus rijdt alleen als er vrijwilligers genoeg zijn.

Thuis zet Anna de radio aan. Ze hoort iets over klimaat, over droogte, over duurzaamheid. Het voelt ver weg, en tegelijk zo dichtbij. In de zomer stond haar moestuin droog, en het dorp had last van wateroverlast in de herfst.

Anna is geen doemdenker en zoekt altijd naar een positieve draai. *“De dingen hier verdwijnen, langzaam. Niet met één grote klap, maar beetje bij beetje. Toch geloof ik in dit dorp. In onze*

mensen. In wat we samen kunnen als we durven kiezen. Maar dan moeten we nú iets doen. Anders blijft er alleen nog stilte over. Kiezen voor méér. Niet meer stenen, maar meer samen. Niet meer regels, maar meer vertrouwen. Niet meer wachten, maar durven doen. Want straks is het te laat om het nog samen te doen.”

1.2 Het leven van inwoner ‘Matthijs’ in 2040

Hoe het leven eruit kan zien als we nú wel richting kiezen voor de toekomst.

Matthijs (35) woont met zijn vrouw en twee jonge kinderen in Appelscha. Geboren en getogen. En gebleven.

Hij heeft zijn zoon en dochter bij school afgezet en fietst door naar zijn installatiebedrijf in Oosterwolde. Zijn vrouw was vanochtend al op tijd weg, vanaf de mobiliteitshub in het dorp stapte zij in de bus naar Assen voor een ziekenhuisbezoek.

“Vroeger moest je daar niet aan denken. Met de bus reizen. Nu zorgt kunstmatige intelligentie ervoor dat je agenda en de reisapp slim samenwerken en boek je snel je plek in het OV.

Onderweg laad je je tablet of smartphone op en kun je comfortabel werken of lezen, want die elektrische voertuigen zoeven vrijwel geruisloos over de weg.”

Als jongere zag Matthijs veel vrienden vertrekken uit Ooststellingwerf. *“Soms dacht ik: moet ik hier ook weg? Veel vrienden gingen naar de stad.”*

Aangekomen op zijn bedrijf, begroet hij de collega's die ook binnendruppelen. *“Ik volgde tijdens mijn eerste baan aanvullende cursussen aan de Biosintrum Academy. Prachtig dat dat nu kan. Maar het mooiste? Alles klopt. Werk, wonen, natuur, gemeenschap. We voelen ons vrij. En tegelijk verbonden.”*

Even later stapt Jesse het kantoor van Matthijs binnen. Een ervaren ontwikkelaar, uit de randstad naar Ooststellingwerf verhuisd. *“Hier vonden we een vrijstaande woning voor een betaalbare prijs, mét een flinke tuin! Ik fiets naar m'n werk en als het regent, zie ik in buurtreisapp of er meer mensen deze kant op moeten en we samen kunnen rijden.”*

Matthijs is blij met de dynamiek die de mix van geboren Ooststellingwerfers en inwoners van buitenaf brengt. Jesse beaamt de binding: *“Wat ik vooral fijn vind in ons dorp, is dat iedereen meedoet, die dat wil. En wie rust wil, dat hier ook vindt. Niks moet, alles mag. Doordat we goed verbonden zijn met de plaatsen en steden om ons heen, voor onderwijs en werk, is Ooststellingwerf aantrekkelijk voor alle mensen en hun wensen.”*

Waar Matthijs vroeger vrienden zag vertrekken, ziet hij nu veel 'oude bekenden' terugkomen en blijven hangen. *“Er zijn regelmatig festivals en evenementen in de omgeving. Ook voor onze kinderen. Ik tref er vrienden en bekenden uit de buurt. We kennen de streek van oudsher en dat schept een band. We zijn er trots op dat 'onze grond' ons nu ook nog alles biedt dat we nodig hebben. En straks onze kinderen ook!”*

Na het werk fietst Matthijs op zijn gemak terug naar huis en kijkt goedkeurend om zich heen. De omgeving is veranderd. Maar niet onherkenbaar. De weilanden zijn levendiger geworden. Minder grootschalig, meer afwisseling. Voedselbossen, natuurbeheer, wandelroutes. *“Het landschap is*

hier meer dan alleen mooi. Het is de basis van ons leven. Sommige boeren hebben de accenten verlegd naar natuurbeheer en recreatie.”

De zorgen van vroeger — droogte, stikstof, leegloop — zijn er niet meer in dezelfde vorm. “We zijn gaan samenwerken. Boeren, inwoners, ondernemers. Nu wekken we samen energie op, voor ons allen. Niet groot en anoniem, maar klein en van ons.”

En de zorg? “Mijn ouders krijgen minder ‘keuze’ dan vroeger, zeggen ze. Maar ze zijn wél tevreden. Als er iets is, wordt er samengewerkt. Dat maakt verschil.”

De gemeente? Die is veranderd. Menselijker. “Toen ik laatst een vergunning aanvraag, regelde ik het in tien minuten via de app. Maar als ik bel, krijg ik ook gewoon iemand aan de lijn.”

’s Avonds zit hij op de bank, kinderen in bed, echtgenote op de sportclub in het dorp. Hij denkt aan vroeger. Aan hoe het voelde, in de stilte van de straat. En hij denkt aan nu. “Het is niet vanzelf gegaan. Maar we hebben het gedaan. Samen. En dat voel je. In het dorp en in de mensen.”

Hoofdstuk 2: Sterke punten en uitdagingen

2.1 Sterke punten van Ooststellingwerf

We hebben meerdere sterke punten die een solide basis vormen voor de toekomst. Volgens onze inwoners en de trendverkenning van Planbureau Fryslân zijn dit de belangrijkste kwaliteiten¹:

- Sterke gemeenschapszin en betrokkenheid
- Relatief hoog welzijn en geluk
- Waardevolle natuur en aantrekkelijk landschap
- Lokale economie, verankerd in de samenleving
- Woonkwaliteit en ruimte

We vroegen inwoners (inclusief kinderen) wat zij belangrijk vinden voor de toekomst. Hun antwoorden sluiten aan bij bovenstaand rijtje. Buiten spelen, groen/natuur en naar school kunnen werden het vaakst genoemd.

Opvallend is dat inwoners van Ooststellingwerf tot de gelukkigste van Nederland behoren, ondanks het feit dat zij gemiddeld minder te besteden hebben en meer te kampen hebben met fysieke gezondheidsproblemen dan gemiddeld in Nederland. Dat zegt iets over de veerkracht, het onderlinge vertrouwen en de kwaliteit van leven in onze gemeente.

2.2 Voor welke uitdagingen staan we

Op basis van de analyse van Planbureau Fryslân en input van inwoners, ondernemers, gemeenteraad en college zijn dit de zes kernuitdagingen voor de toekomst richting 2040².

1. Vergrijzing en vertrek jongeren. Ooststellingwerf vergrijst snel: het aantal 85-plussers verdubbelt, terwijl jongeren – vooral met hbo-opleiding – wegtrekken. Dit zet druk op zorg, mantelzorg en leefbaarheid, en verhoogt de zorgkosten.

2. Afname sociale samenhang. De gemeenschapszin staat onder druk. Eenzaamheid groeit, vooral onder jongeren en ouderen. Vrijwilligers en verenigingen kampen met afnemende inzet.

3. Krappe arbeidsmarkt. De beroepsbevolking krimpt richting 2040 met bijna 20%. Dit leidt tot ernstige personeelstekorten, vooral in de zorg, bouw en logistiek. Dit ondermijnt de veerkracht van de lokale economie. Kunstmatige intelligentie lost een deel op, maar handjes blijven nodig. Die handen zijn er op de huidige voet over 15 jaar niet meer.

4. Druk op ruimte en klimaat. Er is schaarste aan ruimte voor wonen, natuur, energie en landbouw. Tegelijk nemen droogte, hittestress en wateroverlast toe. Zonder integraal beleid verslechteren landschap, biodiversiteit en leefkwaliteit.

¹ Zie bijlage voor een toelichting.

² Zie bijlage voor een toelichting.

5. **Teruglopende voorzieningen.** Voorzieningen als winkels, scholen en zorgvoorzieningen in kleine dorpen staan onder druk. Tegelijkertijd worden inwoners minder mobiel door vergrijzing en verschrping van regulier OV. Dit raakt vooral mensen met minder vervoersmogelijkheden en beperkt hun toegang tot basisvoorzieningen.

6. **Wantrouwen en ongelijkheid.** Vertrouwen in de overheid neemt af door ervaren afstand en bureaucratie. Mensen met lage sociaaleconomische status leven korter, zijn vaker ziek en hebben minder toegang tot hulp en onderwijs. De kloof tussen groepen groeit.

Hoofdstuk 3: Zes strategische keuzes

Kijkend naar de uitdagingen waar we voor staan en de sterke kanten van onze lokale samenleving stellen we de volgende zes strategische keuzes voor.

3.1

Keuze 1: Topprioriteit: Jongeren binden [uitdaging 1, 2, 3, 5]

De daling van het aantal jongeren is de grootste structurele bedreiging voor de toekomst van Ooststellingwerf. Jongeren zijn de dragers van vernieuwing, de bouwers van het verenigingsleven, de ondernemers van straks en de mantelzorgers van morgen. Zonder hen verliest onze gemeenschap haar veerkracht, loopt de lokale economie vast en komt de mienskip onder druk te staan. Daarom maken we van het binden én terughalen van jongeren een topprioriteit. Investeren in jongeren is investeren in de toekomst van ons allemaal.

Toekomstbeeld 2040

Wat vraagt deze keuze van ons? Als we kiezen voor **het stimuleren van jongeren om hier te blijven wonen of terug te keren na hun studie elders**, wat betekent dat dan concreet voor ons handelen? Wat moeten we dan juist wél doen, en wat niet meer?

Onderstaande voorbeelden geven een indruk van mogelijke acties en keuzes die daarbij horen. Ze zijn niet definitief, maar helpen om samen te verkennen wat er nodig is om deze keuze waar te maken.

Voorbeelden:

- Gemeente, corporaties en private partijen zorgen ervoor dat er voldoende betaalbare woningen zijn voor jongeren, starters en jonge gezinnen. Ouderen zijn gestimuleerd hun woning levensloopbestendig te maken of zijn verhuisd naar Appelscha, Oosterwolde of Haulerwijk, want vooral daar zijn levensloopbestendige en zorggeschikte woningen gebouwd.
- Veel jongeren met een MBO-opleiding vinden dichtbij huis een passende baan in kansrijke sectoren zoals zorg, techniek, bouw, digitalisering en de maakindustrie. Het onderwijs sluit goed aan op de praktijk en er zijn volop hybride leeromgevingen en leerwerkplekken.
- Diverse partijen zorgen voor een rijk programma aan activiteiten en festivals die het wonen hier aantrekkelijk maken voor jongeren en (jonge) gezinnen.
- Jongeren voelen binding met Ooststellingwerf, ook tijdens hun studie elders. En keren na hun studie terug. Bijvoorbeeld via Summer Schools, netwerk-events, stageplekken en start-up programma's.
- Samen met MBO- en HBO-instellingen en werkgevers is er een 'leven lang ontwikkelen'-aanpak opgezet in Ooststellingwerf, met mogelijkheden voor bijscholing, omscholing en praktijkgericht leren. Hierdoor blijven werknemers wendbaar op de arbeidsmarkt die verandert door technologie, vergrijzing en nieuwe economische kansen.
- Twintigers en dertigers nemen samen met gelijkgestemden in hun 'community' regelmatig het heft in eigen handen om oplossingen te bedenken voor dingen die zij belangrijk vinden in hun dagelijks leven (denk aan deelvervoer en onderling regelen van kinderopvang). Er zijn lokale regelingen die dit aanmoedigen en haalbaar en aantrekkelijk maken. Zie ook keuze 2.
- Dankzij samenwerking met buurgemeenten, provincie en private partijen zijn er goede verbindingen met omliggende steden en regio's, waardoor inwoners toegang hebben tot werk, onderwijs en voorzieningen. Zie keuze 5.

3.2

Keuze 2: Sterke sociale basis en concentratie van zorg en wonen voor ouderen in de grotere kernen [uitdaging 1, 2, 5, 6]

De sociale basis – zoals familie, buren, vrijwilligers en verenigingen – blijft een onmisbare pijler in het dagelijks leven. Een sterke sociale basis voorkomt eenzaamheid, biedt praktische hulp en helpt mensen langer zelfstandig te blijven wonen. Daarmee ontlast zij de professionele zorg, die steeds meer onder druk komt te staan.

Dat is hard nodig, want tot 2040 neemt de zorgvraag sterk toe door dubbele vergrijzing, terwijl het aantal zorgverleners juist afneemt. Willen we zorg ook in de toekomst toegankelijk en betaalbaar houden, dan moeten we zorg en wonen anders organiseren.

We zetten in op een combinatie van een sterke sociale basis in alle dorpen en concentratie van professionele zorg, nultredenwoningen en zorggeschikte woningen in de grotere kernen: Oosterwolde, Appelscha en Haulerwijk. Deze keuze verandert de zorgstructuur ingrijpend en heeft invloed op het woonbeleid in Ooststellingwerf.

In de drie grotere kernen komt er meer gemeentelijke regie op de sociale basis, de voorzieningen worden versterkt en er is ruimte voor zorgspecialisten. Ook de ondersteuning aan mantelzorgers en vrijwilligers wordt geïntensiveerd.

In de kleinere dorpen wordt de professionele zorg kleinschaliger en soberder. We richten ons daar alleen op basiszorg (zorg die dichtbij, laagdrempelig en praktisch is) en ondersteuning vanuit de gemeenschap. Inwoners van deze dorpen krijgen meer ruimte en geld om zélf te organiseren wat zij belangrijk vinden. Zo ontstaat maatwerk, gedragen door de inwoners zelf.

Met deze aanpak bouwen we aan een toekomstbestendig zorgstelsel: lokaal ingebed, sociaal versterkt en passend bij de mogelijkheden van elke plek in onze gemeente.

Toekomstbeeld 2040

Wat vraagt deze keuze van ons? Als we kiezen voor **het versterken van de sociale basis in alle dorpen en concentratie van de professionele zorg en wonen voor ouderen in de grotere kernen**, wat betekent dat dan concreet voor ons handelen? Wat moeten we dan juist wél doen, en wat niet meer?

Onderstaande voorbeelden geven een indruk van mogelijke acties en keuzes die daarbij horen. Ze zijn niet definitief, maar helpen om samen te verkennen wat er nodig is om deze keuze waar te maken.

Voorbeelden:

- Zorg- en welzijnspartijen concentreren de zorg in Oosterwolde, Appelscha en Haulerwijk. Dankzij gerichte investeringen is daar voldoende professionele zorg, ruimte voor specialisten en goede ondersteuning voor mantelzorgers en vrijwilligers. In deze dorpen werken huisartsen, wijkverpleging, fysiotherapie en het steunpunt voor mantelzorgers samen. Vrijwilligerscoördinatoren zijn hier dagelijks aanwezig om inwoners te koppelen aan hulpvragen in de buurt. Ook de sociale samenhang is in deze drie dorpen sterker geworden door ontmoetingsplekken, activiteiten en actieve inzet op gemeenschapszin.
- In de kleinere dorpen bieden we algemene voorzieningen en basiszorg kleinschaliger aan. Hier kun je met slim deelvervoer naar de drie grotere kernen. En inwoners kunnen via een digitaal loket in het dorpshuis of vanuit huis beeldbellen met hun wijkverpleegkundige of maatschappelijk werker.
- In de kleinere dorpen organiseren inwoners zelf welzijn en informele zorg, ondersteund door gemeentelijke financiële middelen. De gemeente stelt kaders en middelen beschikbaar, de

invulling ligt bij de inwoners. In diverse dorpen is -naar het voorbeeld van Oldeberkoop- bijvoorbeeld een dorpsondersteuner aangesteld die wekelijks een inloopspreekuur houdt in het dorps huis. Met een klein budget organiseert zij samen met vrijwilligers een boodschappendienst, een eetgroep en een wandelclub voor ouderen. Andere dorpen gebruiken het gemeentelijke budget onder andere voor een betaalde beheerder van het dorps huis of ingehuurde hulp bij het opzetten van activiteiten.

- Naast een budget per dorp biedt de gemeente in samenwerking met bedrijven ook faciliteiten om 'bottom-up' oplossingen aan te moedigen en haalbaar te maken. Denk aan toegankelijke microfinanciering, regelvrije experimenteerruimte, digitale platforms voor samenwerking en professionele ondersteuning op afroep. Dit helpt om initiatieven van inwoners voor energiecoöperaties, gezamenlijke moestuinen, gedeelde mobiliteit, buurtzorg voor ouderen en het onderling regelen van kinderopvang te laten groeien.
- Door de uitvoering van het gemeentelijke accommodatiebeleid is er in elk dorp minimaal één geschikte ontmoetingsplek. Het verschilt per dorp hoe dat er uit ziet, bekostigd wordt en georganiseerd is. De gebouwen van basisscholen en sportaccommodaties zijn verduurzaamd. De ruimte wordt zo efficiënt mogelijk benut.
- Doordat de gemeente met een beperkt aantal vaste zorgaanbieders per regio werkt, is er minder keuzevrijheid voor inwoners. Zorgverleners hebben meer lokale binding en er is minder versnippering. Ze werken efficiënter, maken minder reisbewegingen en sluiten beter aan op informele zorg, verenigingen en lokale initiatieven. Ze zijn zichtbaar in de dorpen en doen mee aan lokale overleggen met vrijwilligers en dorpsbelangen. En zij hebben meer zekerheid voor de lange termijn.
- We bouwen en verbouwen nultreden- en zorggeschikte woningen in Oosterwolde, Appelscha en Haulerwijk waar voorzieningen en zorg dichtbij zijn. Om ouderen te stimuleren om hier tijdig naar toe te verhuizen biedt de gemeente een doorstroommakelaar en een verhuisvergoeding. Bij doorstroming komen eengezinswoningen vrij voor jonge gezinnen. Ook scheelt het Wmo-kosten en zorgverlening is efficiënter geregeld door clustering van woningen.
- Ouderen die hun woonhuis levensloopbestendig willen maken, moeten dit zelf bekostigen. We schaffen de huidige financiële regelingen daarvoor af omdat we mensen willen stimuleren om tijdig te verhuizen naar een nultreden- of zorggeschikte woning.

3.3

Keuze 3: Balans tussen natuur, landschap & lokale economie [uitdaging 3, 4, 5]

Het landschap en de natuur zijn het kloppend hart van Ooststellingwerf. Ze bepalen onze identiteit, trekken bezoekers aan en bieden rust, ruimte en kwaliteit van leven. Maar deze waarden staan anno 2025 onder druk. Klimaatverandering, ruimteclaims en noodzakelijke veranderingen in de landbouw vragen om een nieuwe balans tussen gebruik en bescherming.

We kiezen daarom voor een sterk groen profiel, beleefbare natuur en toekomstbestendige dorpen. Meer biodiversiteit, een aantrekkelijk woonklimaat en economische kansen via (eco)toerisme en lokale initiatieven. Agrariërs produceren een grote verscheidenheid aan (voedsel)producten, zijn mede dragers van het landschap en beheren de agrarische natuur. De gebieden waar zij actief zijn, zijn aantrekkelijke gebieden voor recreatie en toerisme. Er zijn ook zones in de gemeente die 100% natuur zijn, gericht op rust en behoud van kwetsbare ecosystemen.

De lokale economie draait nog steeds stevig in 2040. Deze is -naast de agrarische sector- van oudsher sterk in praktische sectoren zoals zorg, industrie, bouw, groothandel en transport. Deze bedrijven vormen ook in 2040 de ruggengraat van onze lokale werkgelegenheid, vooral voor MBO-opgeleiden (die oververtegenwoordigd zijn in onze gemeente). Deze werkgelegenheid is op peil gebleven en hier en daar uitgebreid. Daar waar het kon, zijn bedrijven die toeleveren aan onze huidige bedrijven naar onze gemeente gehaald, waardoor er voor sommige HBO'ers banen bij zijn gekomen. We zien echter dat de meeste HBO'ers elders werken, maar wel graag in onze gemeente wonen. Zij besteden hun geld bij onze middenstanders, wat van waarde is voor onze economie.

We zien dat ondernemers nog meer dan in 2025 verbonden zijn geraakt met de gemeenschap. Ze werken met streekproducten, zetten in op duurzame productie, bieden werk en leerplekken aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en dragen bij aan lokale initiatieven zoals dorpsfeesten, energiecoöperaties of zorgprojecten.

Toekomstbeeld 2040

Wat vraagt deze keuze van ons? Als we kiezen voor **een balans tussen natuur, landschap en de lokale economie**, wat betekent dat dan concreet voor ons handelen? Wat moeten we dan juist wél doen, en wat niet meer?

Onderstaande voorbeelden geven een indruk van mogelijke acties en keuzes die daarbij horen. Ze zijn niet definitief, maar helpen om samen te verkennen wat er nodig is om deze keuze waar te maken.

Voorbeelden:

- Door goede samenwerking tussen gemeente, boeren, ondernemers in recreatie en horeca, en natuur- en maatschappelijke organisaties is Ooststellingwerf uitgegroeid tot een duurzame en bijzondere plek. Toerisme helpt mee aan een sterker landschap, meer leefbaarheid en een gezonde lokale economie. Bezoekers blijven vaker meerdere dagen, er is gezorgd voor betere spreiding over het gebied en recreatieve bedrijven zijn versterkt, net als de voorzieningen die daarbij horen.
- Het Biosintrum in Oosterwolde is dé plek waar de groene toekomst van Ooststellingwerf vorm krijgt. Het is een innovatief knooppunt op het snijvlak van onderwijs, leefbaarheid en duurzaamheid en brengt jongeren, ondernemers, onderzoekers en beleidsmakers samen. Het fungeert als broedplaats voor vernieuwende ideeën en groene oplossingen, als

leeromgeving waar jongeren en professionals kennismaken met duurzame technieken en als podium voor samenwerking tussen agrariërs, natuurorganisaties en het bedrijfsleven. Daarnaast helpt het Biosintrum om bedrijven aan te trekken die passen bij deze duurzame koers. Dat creëert nieuwe kansen voor hoger opgeleiden om in Ooststellingwerf aan de slag te gaan.

- Agrariërs zijn van grote waarde voor Ooststellingwerf. Ze zijn niet alleen mede de dragers van het landschap, maar zorgen ook voor werkgelegenheid; direct op het boerenbedrijf en indirect via toeleveranciers, verwerking, toerisme en beheer van het buitengebied. Anno 2040 kent de landbouw in Ooststellingwerf meerdere gezichten. Een deel van de boeren richt zich op het efficiënt en duurzaam produceren van voedsel, ondersteund door slimme technologie zoals drones, sensoren en data. Een ander deel richt zich op verbreding en nieuwe verdienmodellen. Zij leveren bijvoorbeeld energie, dragen bij aan recreatie en toerisme, leggen koolstof vast in de bodem of zorgen voor meer biodiversiteit, goed water- en landschapsbeheer en natuur- en belevingstoeerisme. Hierbij worden zij ondersteund door kennis, innovatie en een eerlijke beloning voor deze maatschappelijke diensten.
- De lokale economie bloeit en is, net als voorheen, sterk verbonden met de lokale samenleving. Gemeente en ondernemers trekken hierin samen op: de gemeente biedt ruimte en ondersteuning, terwijl ondernemers actief bijdragen aan maatschappelijke doelen. Een loonwerkbedrijf organiseert bijvoorbeeld samen met scholen en jongerenwerk kennismakingsdagen en meeloopstages voor leerlingen, waarbij jongeren ervaring opdoen met moderne landbouwmachines, bodemonderzoek en duurzaam landbeheer. En een groep lokale ondernemers uit verschillende sectoren – van horeca tot techniek – bundelt hun krachten om een jaarlijks zomerfestival voor jongvolwassenen mogelijk te maken.
- In samenwerking met lokale partners houden zoveel mogelijk ondernemers de ketens kort, zetten ze in op duurzaamheid en spelen ze flexibel in op veranderende omstandigheden.
- De circulaire economie en de keuze voor het behoud en de uitbreiding van de huidige werkgelegenheid in de praktische sectoren vraagt om ruimte. De gemeente richt samen met ondernemers de bedrijventerreinen in bij de grote kernen, zodat het landschap wordt gespaard en versterkt. Door te investeren in mobiliteitshubs zorgen gemeente en vervoerspartijen ervoor dat deze terreinen goed bereikbaar zijn (zie keuze 5).

3.4

Keuze 4: Zelfvoorzienend in energie [uitdaging 3, 4, 6]

De energietransitie is in Ooststellingwerf volop in beweging. Inwoners, ondernemers en agrariërs werken al samen aan een duurzame toekomst door steeds meer energie lokaal op te wekken. In 2040 is Ooststellingwerf volledig zelfvoorzienend in energie – zowel in elektriciteit als in warmte.

De opwek gebeurt zoveel mogelijk lokaal en gezamenlijk. Agrariërs dragen bij door biogas op te wekken uit mest en reststromen, wat hen een extra verdienmodel oplevert. In dorpen worden collectieve warmtesystemen ontwikkeld, waar inwoners samen investeren en gebruik van maken. Zo wordt niet alleen stroom, maar ook warmte duurzaam én lokaal opgewekt.

Inwoners profiteren rechtstreeks: ze krijgen meer grip op hun energierekening, kunnen meebeslissen over projecten via energiecoöperaties en ontvangen een deel van de opbrengsten. Dit zorgt voor lagere woonlasten, meer zeggenschap en extra steun voor huishoudens met een lager inkomen. Zo blijft de energietransitie eerlijk en toegankelijk.

Voor ondernemers zijn er kansen om te investeren in lokale opwek, om hun energiekosten te verlagen en om minder afhankelijk te zijn van externe leveranciers. De gemeente ondersteunt initiatieven met ruimte, kennis en samenwerking.

Zo zorgen we samen voor minder CO₂-uitstoot, schonere lucht en een gezonde leefomgeving – nu en voor toekomstige generaties. De voordelen van de energietransitie blijven in de regio én versterken de lokale economie en de mienskip.

Toekomstbeeld 2040

Wat vraagt deze keuze van ons? Als we ervoor kiezen om **zelfvoorzienend te worden wat betreft stroom en warmte, waarbij we ervoor zorgen dat inwoners en ondernemers hiervan profiteren door lagere kosten of financiële opbrengsten**, wat betekent dat dan concreet voor ons handelen? Wat moeten we dan juist wél doen, en wat niet meer?

Onderstaande voorbeelden geven een indruk van mogelijke acties en keuzes die daarbij horen. Ze zijn niet definitief, maar helpen om samen te verkennen wat er nodig is om deze keuze waar te maken.

Voorbeelden:

- We hebben dat wat in 2025 al goed was optimaal doorontwikkeld; we zijn zelfvoorzienend wat betreft energie. Ook de benodigde warmte wekken we fossielvrij op. We wekken de energie niet alleen lokaal en duurzaam op, we slaan de energie ook lokaal op zodat onze eigen ondernemers en inwoners daarvan profiteren. Digitale meters helpen het energiegebruik en pieken beter te sturen.
- Nieuwe energieprojecten kunnen alleen rekenen op medewerking als ze uitgaan van lokaal eigendom, goed omgaan met eventuele overlast en maximale opbrengst voor de gemeenschap.
- Er zijn energieloketten, subsidies, leningen en energiecoaches voor ondernemers en inwoners.
- Door het in 2025 in gang gezette accommodatiebeleid zijn gemeentelijke gebouwen, scholen, sportaccommodaties, dorpshuizen en zwembaden up-to-date en energiezuinig.
- Duurzame mobiliteit en elektrisch vervoer zijn ‘normaal’ geworden en huishoudens met lage inkomens krijgen hulp bij energiebesparing en verduurzaming van woningen.
- Bij nieuwbouw en herontwikkeling van woonbuurten is in de periode 2025-2040 ingezet op energieneutraal, klimaatbestendig, natuurinclusief en circulair bouwen. Deze eisen zijn opgenomen in de omgevingsplannen van de gemeente.

3.5

Keuze 5: Bereikbaar en verbonden [\[uitdaging 1, 2, 3, 4, 5\]](#)

Goede bereikbaarheid is een basisvoorwaarde voor een vitale en aantrekkelijke gemeente. In 2040 is Ooststellingwerf beter verbonden – binnen de gemeente én met de regio. We hebben gekozen voor slimme, duurzame oplossingen die passen bij een uitgestrekte plattelandsgemeente. Er zijn mobiliteitshubs op centrale plekken waar mensen makkelijk kunnen overstappen tussen deelauto's, (elektrische) fietsen, buurtbussen en regulier openbaar vervoer. Oplaadpunten voor elektrische voertuigen zijn goed verspreid en toegankelijk. De dorpen zijn onderling beter verbonden, en ook de verbindingen met grotere steden als Assen, Drachten, Groningen, Heerenveen en Leeuwarden zijn versterkt. Voor jongeren betekent dit betere toegang tot onderwijs en werk. Ouderen kunnen zelfstandig blijven reizen voor zorg of boodschappen. Gezinnen kiezen bewust voor een woonplek in een gemeente die duurzaam bereikbaar is.

Ondernemers profiteren van een betere bereikbaarheid van bedrijventerreinen en voorzieningen. Dit maakt het makkelijker om personeel aan te trekken, goederen te vervoeren en klanten te ontvangen.

Samen met inwoners, ondernemers en vervoersaanbieders bouwen we aan een flexibel vervoersnetwerk dat past bij de schaal en de ambities van Ooststellingwerf – duurzaam, verbonden en toegankelijk voor iedereen.

Toekomstbeeld 2040

Wat vraagt deze keuze van ons? Als we kiezen voor **meer deelvervoer, mobiliteitshubs op slimme knooppunten en goede oplaadfaciliteiten voor auto en fiets**, wat betekent dat dan concreet voor ons handelen? Wat moeten we dan juist wél doen, en wat niet meer?

Onderstaande voorbeelden geven een indruk van mogelijke acties en keuzes die daarbij horen. Ze zijn niet definitief, maar helpen om samen te verkennen wat er nodig is om deze keuze waar te maken.

Voorbeelden:

- Er zijn vanuit Oosterwolde, Appelscha en Haulerwijk goede verbindingen met omliggende steden en regio's. Er zijn slimme knooppunten en overstaplocaties (hubs) waar verschillende vormen van (gedeeld) vervoer samenkomen. Waar fietsen en privéauto's veilig gestald en opgeladen kunnen worden. Met extra aandacht voor ouderen, jongeren. En goed bereikbaar vanaf de bedrijventerreinen.
- Gemeente, onderwijs en ondernemers zorgden samen voor een toegankelijk en duurzaam netwerk van vervoer in de gemeente. Zoals oplaadpunten en leenmogelijkheden voor elektrische fiets, scooter en auto. Pendeldiensten (belbus/AI gestuurde dienstregeling) van en naar de grotere dorpen. De deelauto, elektrische fiets en pendeldienst zijn aantrekkelijker dan de tweede of derde auto. Men is minder afhankelijk van eigen vervoer.
- Ondernemers zijn ondersteund bij het verduurzamen van het wagenpark. Bijvoorbeeld met laadpleinen.
- Dankzij moderne digitale infrastructuur, plan en combineer je reizen slim vanuit je agenda, met meteen een reservering van het passende vervoermiddel.
- Iedereen kan meedoen in de digitale ontwikkelingen, dankzij toegankelijke trainingen om slim met apps en dragers om te gaan en gratis snelle WIFI op alle openbare plekken.

3.6

Keuze 6: De gemeente is duidelijk, digitaal en doet wat ze belooft

[uitdaging 1, 3, 6]

De opgaven richting 2040 zijn groot, terwijl de middelen en uitvoeringscapaciteit beperkt zijn. Dat vraagt om scherpe keuzes, eenvoud in uitvoering en slim gebruik van technologie. Tegelijk willen we als gemeente toegankelijk en benaderbaar blijven. Vooral jongeren verwachten een overheid die digitaal werkt en snel schakelt. In een tijd van groeiend wantrouwen is het extra belangrijk om een betrouwbare partner te zijn die doet wat zij belooft, en helder is over wat wél en niet kan. De gemeente maakt scherpe en verantwoorde keuzes. Dat betekent dat we alleen investeren in plannen en initiatieven die aantoonbaar bijdragen aan de gekozen richtingen in de Toekomstvisie.

Toekomstbeeld 2040

Wat vraagt deze keuze van ons? Als we kiezen voor **een gemeente met scherpe keuzes, eenvoud in uitvoering en slim gebruik van technologie**, wat betekent dat dan concreet voor ons handelen? Wat moeten we dan juist wél doen, en wat niet meer?

Onderstaande voorbeelden geven een indruk van mogelijke acties en keuzes die daarbij horen. Ze zijn niet definitief, maar helpen om samen te verkennen wat er nodig is om deze keuze waar te maken.

Voorbeelden:

- De gemeente levert alleen capaciteit en middelen in waar ze echt het verschil maken voor inwoners. We doen géén extra inspanningen voor zaken die al goed geregeld zijn of waarvoor andere partijen – zoals zorginstellingen, scholen of vrijwilligersorganisaties – primair verantwoordelijk zijn. Zo is er ruimte voor maatwerk; niet elke situatie vraagt om dezelfde oplossing.
- Werken bij de gemeente is aantrekkelijk voor jongeren. Zoals ontwikkelingsmogelijkheden, traineeships, baangarantie en (tijdelijke) woonruimte.
- De gemeente is koploper in digitale vaardigheden. Technologie maakt onze processen eenvoudiger, sneller en persoonlijker. Al ondersteunt ons bij vergunningverlening, armoedesignalering, inwonerparticipatie, beleidsanalyse en communicatie. Via realtime dashboards op thema's als welzijn en woningvraag sturen we scherper.
- De gemeente voorkomt digitale uitsluiting of zorgen over privacy. We hebben gezorgd voor veilige, begrijpelijke en goed toegankelijke digitale diensten, met menselijk contact waar dat nodig is.

Bijlage: Sterke punten van Ooststellingwerf

We hebben meerdere sterke punten die een solide basis vormen voor de toekomst. Volgens onze inwoners en de trendverkenning van Planbureau Fryslân zijn dit de belangrijkste kwaliteiten:

Sterke gemeenschapszin en betrokkenheid

- Inwoners van Ooststellingwerf doen bovengemiddeld veel vrijwilligerswerk, hebben een groot vertrouwen in elkaar en zetten zich actief in voor hun buurt en dorp.
- Het rijke verenigingsleven, dorpshuizen en lokale initiatieven zoals energiecoöperaties vormen het sociale fundament van de gemeente.

Relatief hoog welzijn en geluk

- Inwoners van Ooststellingwerf behoren tot de gelukkigste inwoners van Fryslân, dat op zijn beurt al bovengemiddeld scoort binnen Nederland.
- Stress, angst en depressie komen minder vaak voor dan elders, met name onder ouderen.

Waardevolle natuur en aantrekkelijk landschap

- Ooststellingwerf heeft veel bos, open natuur en agrarisch cultuurlandschap, wat zorgt voor rust, ruimte en recreatiemogelijkheden. Inwoners vinden dit een belangrijk onderdeel van de identiteit van Ooststellingwerf.

Lokale economie, verankerd in de samenleving

- De gemeente kent een relatief grote aanwezigheid van gezondheidszorg, handel en landbouw, sectoren die van oudsher goed verankerd zijn in de regio.
- Er is veel sociaal kapitaal bij ondernemers, die naast economische waarde ook maatschappelijke betrokkenheid tonen.

Woonkwaliteit en ruimte

- Er is nog relatief veel ruimte in vergelijking met stedelijke regio's, wat kansen biedt voor prettig wonen, natuurontwikkeling en verduurzaming.
- De dorpen zijn groen, overzichtelijk en bieden een prettige leefomgeving, vooral voor gezinnen en ouderen.

Bijlage: Voor welke uitdagingen staan we

Op basis van de analyse van Planbureau Fryslân en input van inwoners, ondernemers, raad en college zijn dit de zes kernuitdagingen voor de toekomst richting 2040.

1. Vergrijzing en vertrek van jongeren

Ooststellingwerf vergrijst sterk: het aantal 85-plussers verdubbelt, terwijl het aantal jongeren daalt. Vooral HBO-geschoolde jongeren trekken weg, wat leidt tot druk op zorg, mantelzorg en leefbaarheid. Zonder voldoende jonge aanwas komt de balans tussen zorgvraag en -aanbod onder druk te staan, en nemen de zorgkosten fors toe.

2. Afbrokkelende sociale samenhang

De gemeenschapszin staat onder druk. Eenzaamheid neemt toe, vooral onder jongeren en ouderen. Verenigingen en vrijwilligersorganisaties kampen met teruglopende inzet, terwijl er juist meer op de mienskip wordt geleund. Dorpshuizen en ontmoetingsplekken dreigen te verdwijnen zonder voldoende draagvlak.

3. Krimpende arbeidsmarkt en economische krapte

Zonder gerichte actie krimpt de beroepsbevolking met bijna 20%. Dit leidt tot arbeidstekorten, vooral in vitale sectoren zoals zorg, techniek en logistiek. Daarnaast daalt het innovatievermogen van de regio als scholing, omscholing en aansluiting op de arbeidsmarkt onvoldoende worden georganiseerd.

4. Ruimtelijke druk en klimaateffecten

De ruimte in Ooststellingwerf komt steeds meer onder druk te staan. Er is behoefte aan nieuwe woningen, maar ook aan ruimte voor natuurherstel, bereikbaarheid, recreatie, energieopwekking en landbouw. Tegelijkertijd nemen klimaateffecten zoals droogte, hittestress en wateroverlast toe. Zonder integraal beleid op klimaatadaptatie, ruimtelijke ordening en duurzaamheid dreigt verlies van landschap, biodiversiteit en leefkwaliteit.

5. Teruglopende voorzieningen en bereikbaarheid

Vooral in kleinere dorpen staan voorzieningen onder druk. Winkels, scholen en zorgvoorzieningen verdwijnen of zijn moeilijk bereikbaar. Tegelijkertijd worden inwoners minder mobiel door vergrijzing en verdwijnen van regulier OV. Dit raakt vooral mensen met minder vervoersmogelijkheden en beperkt hun toegang tot basisvoorzieningen.

6. Groeiend wantrouwen en toenemende ongelijkheid

Het vertrouwen in de overheid neemt af, mede door ervaren afstand, bureaucratie en ervaren verschillen in behandeling. Inwoners met een lage sociaaleconomische status worden relatief hard geraakt: zij leven korter, hebben vaker gezondheidsproblemen en minder toegang tot hulp, energie, cultuur of onderwijs. Ongelijkheid tussen groepen groeit, met risico's voor cohesie en participatie.

Bijlage: Vervolgstappen op weg naar Toekomstvisie

24 juni	Eerste bespreking concept grove schets in college
1 juli	Tweede bespreking concept grove schets in college
24 juni-8 juli	Toetsen grove schets bij collega's
30 juni	Stuurgroep Toekomstvisie
8 juli B&W	Collegebesluit grove schets (basis om met stakeholders in gesprek te gaan) + persbericht en MadR
9 juli - 18 juli	Feedback bijeenkomsten met ondernemers, PB-en, reacties andere stakeholders verzamelen
Juli-augustus	Reactienota maken, reacties verwerken in raadsvoorstel grove schets
26 augustus	Collegebesluit raadsvoorstel grove schets
28 augustus	Stuurgroep Toekomstvisie
16 september	Reservedatum collegebesluit raadsvoorstel grove schets
8 oktober	Raadscommissie eerste grove schets toekomstvisie
28 oktober	Raadsbesluit eerste grove schets toekomstvisie
28 oktober	Dinsdagmiddagsessie College en DT nav raadscommissie: wat betekent dit voor toekomstvisie
29 oktober	Stuurgroep Toekomstvisie
4 november	Bespreken concept raadsvoorstel toekomstvisie in college
11 november	Collegebesluit raadsvoorstel toekomstvisie
18 november	Reservedatum collegebesluit raadsvoorstel toekomstvisie
3 december	Raadscommissie Samenleving toekomstvisie
16 december	Raadsbesluit toekomstvisie